

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta
Katedra andragogiky a personálního řízení

Studijní obor: ANDRAGOGIKA
Studijní program: PEDAGOGIKA

Jiří P a v l ů

**Edukace dospělých
v pojetí polských andragogů**

**Education of Adults:
Approach of Polish Andragogues**

TEZE

vedoucí práce - Doc. Dr. Milan Beneš

2008

ÚVOD

Změny ve společnosti, integrace České republiky a Polské republiky do Evropské unie, ale i celkové vývojové trendy v Evropě a ve světě, výrazně ovlivňují rozhodnutí dospělých obyvatel v nejrůznějších oblastech činností a životních situacích. Mezi dospělými vzrůstá zájem o účast ve vzdělávacích programech a různých formách studia a učení se jim tak stává průvodcem v celé šíři života. Problémy dospělých napomáhá řešit andragogika. Vidí v nich rovnocenné partnery, kteří s určitým dosavadním stupněm vzdělání si jej chtějí rozšířit nebo doplnit o nové poznatky. Podílí se na dotváření osobnosti a adaptabilitě člověka při hledání a nalézání životní dráhy, jeho zapojení do praktického života, seberealizaci a plnění společenských a sociálních rolí.

Zaměření práce autor zvolil v přiblížení problematiky vývoje edukace dospělých na příkladu jedné ze sousedících zemí s Českou republikou – Polsku. Těžiště disertační práce spočívá v prezentaci teoretických poznatků z oblasti vzdělávání dospělých v historickém vývojovém sledu událostí v období XIX.-XXI. století, včetně nejnovějších andragogických názorů a směrů.

CÍLE DISERTAČNÍ PRÁCE NA TÉMA:

E DUKACE DOSPĚLÝCH V POJETÍ POLSKÝCH ANDRAGOGŮ

Hlavním cílem práce je :

- a) přiblížit problematiku edukace dospělých v Polsku v historických souvislostech a dějinném vývoji s reflexí současnosti
- b) prezentovat názory a přístupy k dané problematice edukace dospělých s důrazem na význam andragogiky pro dospělého člověka v celé šíři jeho života
- c) objasnit genezi, rozvoj a cíle andragogiky v Polsku

Naplnění hlavního cíle práce je spojeno se splněním několika dílčích cílů práce, které jsou stanoveny takto:

- 1) identifikovat a vysvětlit pojem "edukace" uvedením přehledu teoretických názorů spjatých s tímto termínem
- 2) vymežit pojmy pedagogika dospělých, andragogika, vzdělávání, permanentní vzdělávání, , osvěta a další
- 3) analyzovat vybrané tituly odborné literatury zakladatelů didaktiky dospělých a zejména publikace edice „Biblioteka edukacji dorosłych“, vydávanou polskou Akademickou společností andragogů (ATA)
- 4) na základě ankety, rozhovorů a osobních sdělení analyzovat a popsat různé praktické přístupy k edukaci dospělých

Při formulaci hlavního cíle disertační práce i cílů dílčích bylo vycházeno z poznatků získaných:

- a) studiem odborné polské literatury
- b) v rámci doktorandského studia během zahraničních stáží-pobytů na univerzitách ve Varšavě a Katovicích
- c) vlastní účasti na mezinárodních konferencích a odborných seminářích v Polské republice
- d) z kontaktů s akademickými učiteli polských vysokých škol, vyučujících obor andragogika

e) z vlastní pedagogické praxe

f) analýzou dostupných dokumentů v oblasti edukace dospělých ve státních a nestátních školách a organizacích

Historie osvěty a výchovy dospělých a andragogického myšlení zkoumá a zpracovává dějiny osvětových idejí, zkušenosti a praxe v oblasti výchovy a vzdělávání dospělých a rovněž jejich sebevzdělávání a sebevýchovy. Zkoumá také vznik, rozvoj a úpadek osvětových institucí, analyzuje obsah vzdělávacích aktivit, činnost osvětových organizací v různých časových údobích a společenských poměrech, jejich osudy, vliv na osvětovou praxi v daném období života společnosti a vzdělanostní úroveň jejich jedinců.

Prostřednictvím interpretací názorů a představ o edukaci dospělých dobovými osvětovými pracovníky – průkopníky polské andragogiky, dává předložená práce příležitost k seznámení se s řadou osobností v oblasti vzdělávání dospělých. Je to bohatý a přínosný zdroj informací o jejich vlivu na vznik a rozvoj základů andragogiky, jejich vkladu při tvorbě a řízení osvětových institucí, teoretické a vědecké činnosti, budování tradic přetrvávajících dodnes.

V práci jsou zařazeny citace více než jednoho sta autorů z téměř tří set polských publikací uvedených v bibliografii a dále je v textu několik desítek odkazů na další odbornou andragogickou literaturu, případně jejich anotace a zmínka o představitelích polské andragogiky, pedagogiky a sociologie a rovněž o téměř dvou desítkách nejvýznamnějších polských vzdělávacích institucích pro dospělé.

Složitost bádání umocňují objektivní podmínky života polského národa v minulých dvou stoletích: ztráta státnosti a nezávislosti rozpad polské společnosti na tři zábery různého typu států (různé společensko-politické a ekonomické struktury, různá náboženství-protestantismus, katolicismus, pravoslaví, různé jazyky, různé tradice a obyčeje). Zejména je umocňovaly dvě světové války, jejichž terénem bylo Polsko a s tím spojené zničení materiálních výsledků práce, obrovské přemístování obyvatelstva z důvodů politických (vyhnání, vysídlování), ekonomických (cestování „za chlebem“ do Německa, Francie, USA), obnovení státnosti a pokus o sjednocení zábery „rozbité“ společnosti, snaha o dostižení jiných evropských států v oblasti ekonomiky, kultury a moderní organizace života.

PŘÍNOS DISERTAČNÍ PRÁCE A JEJÍ OBSAHOVÉ ZAMĚŘENÍ

Přínos disertační práce na téma „Edukace dospělých v pojetí polských andragogů“ lze spatřovat zejména v:

- prezentaci historických a současných poznatků, tak jak jsou uvedeny v odborné polské literatuře
- analýze a utřídění dosavadních poznatků a to tak, aby bylo možno se v nich orientovat při koncipování metodologie aplikovatelné při výuce komparativní andragogiky na českých vysokých školách
- obohacení dějin andragogiky v mezinárodním kontextu o základy, rozvoj a perspektivy andragogiky na příkladu Polské republiky prostřednictvím teoretických východisek a praktických zkušeností v pojetí polských andragogů

V práci jsou použity materiály, které autor získal díky mnohaleté úzké neformální spolupráci s čelnými polskými andragogy, osobními kontakty, pozorováním, rozhovory, vlastní zkušeností a poznáním v daném prostředí, četbou a studiem polské odborné literatury, vlastní aktivní účastí na mezinárodních andragogických konferencích ve Vroclavi, Plocku a

Zakopaném, krátkodobými stážemi na univerzitách ve Varšavě a Katovicích a zejména v červenci 2005 při 12-ti denním studijním pobytu na Pedagogické fakultě Varšavské univerzity – katedře andragogiky a ustavičného vzdělávání, prostřednictvím grantu Národní agentury Programu Evropské unie SOCRATES/GRUNDTVIG 3.

Shromážděný materiál není a ani pro obšírnost badaného oboru nemůže být úplným přehledem vývoje dějin edukace dospělých v Polsku. Jde o pokus obrysu dějinného vývoje vzdělávání dospělých v Polsku v údobí posledních více než dvou set let, které bylo ve znamení budování, rozvoje a konstituce základů edukace dospělých a hledání správného směru.

Autor chce předloženou disertační práci přispět do akademické diskuse o potřebě všeobecného uznání andragogiky jako vědy stojící samostatně vedle či lépe řečeno mimo pedagogiku a podpořit tak úsilí o její oprávněnou potřebu autonomie. Mimo jiné si rovněž klade za cíl, aby přispěl k popularizaci a zcela běžnému užívání pojmu „edukace“ ve vědeckých a odborných kruzích, andragogické praxi, vysokoškolské výuce i v populární literatuře.

Poznatky obsažené v této disertační práci by měly napomoci k rozšíření odborného přehledu o edukaci dospělých v Polsku a to jak v praxi, tak i ve výuce či studiu. Ve své podstatě by měla tato disertační práce sloužit jako zdroj poznání pro srovnání a případnou praktickou aplikaci.

HISTORICKÝ VÝVOJ EDUKACE DOSPĚLÝCH

V polské literatuře se setkáváme s různými definicemi úlohy osvěty dospělých. Termín „osvěta dospělých“, její cíle a poslání se v Polsku rozšířil po druhé světové válce a byl různými autory různě prezentován. Stopińska-Pajak doporučuje nezapomínat na ohlednutí se do historie, „...do minulosti edukace dospělých a hledat tam inspiraci, myšlenky a nápady, nebo také vzory pro různá řešení v učení dospělých... Z analýzy polské andragogické historiografie jednak vyplývá, že je možné poskytnout velmi mnoho různorodých příkladů edukačních činností iniciovaných vůči dospělým žákům, které uspokojovaly kulturní a edukační potřeby dospělých a mohou být zdrojem současných výzkumů v této oblasti“.
(Stopińska-Pajak, 2001, s. 6)

V disertační práci je připomenuta nejstarší dochovaná polská osvětová literatura, organizování přednášek z mechaniky a agronomie (od roku 1776) na krakovské univerzitě, ustanovení Komise národní edukace (*Komisja Edukacji Narodowej*), prvního úřadu v Evropě, plnicího funkci ministerstva osvěty.

Osvětovou činnost v zemi přerušilo dělení Polska. Nastalo údobí úpadku státu, dlouhotrvající války, poddanství a nechuť šlechty k osvětě – to vše zbrzdilo její rozvoj. Těživá situace osvětové pracovníky zcela nezlomila. Z tohoto období pochází například první polský slabikář pro dospělé, objevovaly se rovněž tendence směřující k sebevzdělávání (v roce 1805 vydána ve Varšavě první polská učebnici sebevzdělávání na vyšší úrovni pod titulem Přátelské rady (*Rady przyjacielskie*), ve Varšavě působila Společnost přátel vědy (*Towarzystwo Przyjaciół Nauk*), která v roce 1802 rozdala mezi lid dva tisíce výtisků publikace Mravní výchova (*Nauka obyczajowa*). Tehdy vytvořená Edukační komora (*Izba Edukacyjna*) pokračovala v započaté politice Komise národní edukace v oblasti základního školství. Podle jejího úředního výnosu měla být v každém sídlišti škola, kterou měly navštěvovat všechny děti. Systematický rozvoj a aktivita představitelů osvěty byla hybnou

silou k zakládání dalších institucí osvěty a spolků, které společně tvořily celistvý systém edukace dospělých - od kurzů gramotnosti, přes školy, veřejné i lidové univerzity, podnikové kurzy, korespondenční vzdělávání až po Korespondenční univerzitu (*Uniwersytet Korespondencyjny*) nebo Svobodnou polskou univerzitu (*Wolna Wszechnica Polska*). Její počátky sahají až k roku 1886 a mimo jiné se stala první otevřenou polskou univerzitou, kde rovněž bylo studium pro učitele edukace dospělých.

V zájmu zachování identity byla polským lidem zakládána osvětová sdružení nebo společnosti, jako například Společnost národní osvěty (*Towarzystwo Oświaty Narodowej*), která se proměnila v nelegální vysokou školu nazývanou Létavá univerzita (*Uniwersytet Latający*); název byl odvozen ze skutečnosti, že v rámci konspirace bylo nutné neustále měnit místo činnosti. Významnou formou osvěty dospělých v Polsku byly rovněž lidové univerzity.

POČÁTEK 20. STOLETÍ

Na počátku 20. století byly v osvětě a vědě, v rámci edukace dospělých, dosaženy obdivuhodné výsledky práce. V této činnosti svůj aktivní díl sehrávaly univerzity v Krakově. Lvově a Varšavě, realizovaly se všeobecné akademické přednášky, vznikly první autonomní školy pro dospělé. V roce 1905 vznikla jako tajná organizace Polská Matice školní (*Polska Macierz Szkolna*), jejímž hlavním cílem bylo šíření a podpora osvěty v národním duchu (zakládání, udržování a podporování různých kurzů lidových škol, seminářů pro učitele, lidových čítáren, knihoven, pořádání právních poraden v otázkách týkajících se školství, poskytování materiální pomoci vzdělávající se mládeži a další). Svou činnost s různými přestávkami vyvíjela do roku 1939.

OBDOBÍ NEZÁVISLOSTI V LETECH 1918-1939

V předválečném období v Polsku vznikala v oblasti edukace dospělých pracoviště a spolky, vyšší školy, lidové univerzity a Institut osvěty dospělých (*Instytut Oświaty Dorosłych*), který vznikl v roce 1919. Institut ve své činnosti směřoval po celých dvacet let meziválečného období k zákonné úpravě problematiky osvěty dospělých a usnadnění spolupráce mezi státním, samosprávným a společenským sektorem v organizaci a provádění osvěty dospělých.

V roce 1918 stálo Polsko před problémem utvoření nových politických, hospodářských, společenských, kulturních struktur. Bylo za potřebí především zformovat nový, jednotný státní organismus, upevnit jeho vládu a na úseku osvěty – sjednotit edukační systém, rozšířit a zpopularizovat kulturu a přispět k občanskému soužití. Následující dvacetileté období nezávislosti – do roku 1939, kdy vypukla válka, bylo k naplnění vytčených cílů příliš krátkým obdobím.

Součástí vznikajícího vzdělávacího systému byly školy, kurzy, lidové univerzity, veřejné knihovny, světlice a poradny pro sebevzdělávání. Vznikaly také různé spolky a společnosti. Meziválečnému období let 1918-1939, nazývané jako Druhá republika (*Druga Rzeczpospolita*), se ve své vědecké práci v Polsku nejintenzivněji věnuje Agnieszka Stopińska-Pajak.

V tomto období se systém edukace nejen rozvíjel a obohacoval se, ale stal se uceleným a pokrokovým. Vznikla široká síť škol a kurzů, dělnických a lidových veřejných univerzit, rozvíjela se forma korespondenčního vzdělávání, svou činnost vyvíjela vědecká pracoviště a

nakladatelství, objevovala se andragogická díla a Svobodná polská Univerzita (*Wolna Wszechnica Polska*) plnila úlohu otevřené univerzity. Specialisté se sdružovali do osvětových spolků a úspěšně se rozvíjela spolupráce se zahraničím včetně popularizování dosažených výsledků v oblasti vzdělávání dospělých, které mnohdy byly pro Poláky velmi inspirující.

OSVĚTA V DOBĚ 2. SVĚTOVÉ VÁLKY – LÉTA 1939-1945

Ve válečných letech 1939-1945 působila osvěta dospělých konspirativně. Dokladem nezlomnosti osvětových pracovníků bylo vytvoření hned v prosinci roku 1939 Tajné učitelské organizace (*Tajna Organizacja Nauczycielska*), která usměrňovala ilegální školství. Okupanti zlikvidovali všechny střední a vysoké školy, ve všeobecných školách se nesměl vyučovat zeměpis a dějepis a v odborných školách polský jazyk. Jsou dokumenty o aktivitách tajných osvětových sdružení jako například Lidového institutu osvěty a kultury (*Ludowy Instytut Oświaty i Kultury*), který prováděl vědecké a osvětové práce. Potají tato organizace rozesílala padesátisvazkové soubory polských knih na území ovládnutých říší, podporovala osvětové organizace mladých rolníků a dělníků, vypracovávala budoucí osvětové záměry, vzdělávala nastávající pracovníky lidových univerzit a knihovníky. Politická osvěta pronikala až za zdi koncentračních táborů, kde byli tajně vzdělávání zajatí osvětoví pracovníci a učitelé.

Jako významný zdroj informací při mapování dějin vzdělávání dospělých a pedagogických názorů do konce první poloviny 20. století, jsou pro historiky cenným a hodnotným materiálem knihy vydané před rokem 1945.

POVÁLEČNÉ OBDOBÍ V POLSKU V LETECH 1945-1989

V nových podmínkách po válce probíhala v Polsku obrovská akce zaměřená na likvidaci předválečného historického dědictví – nigramotnosti.

V padesátých letech se výchovou dospělých zabývali nejen pedagogové, ale také vědečtí pracovníci z příbuzných věd – psychologie a sociologie. Výchova dospělých se stala jedním ze studijních směrů na univerzitách a vysokých pedagogických školách – ve Varšavě, Krakově a Lodži. Někteří teoretici začali již tehdy nazývat teorii výchovy a vzdělávání dospělých pojmem andragogika.

V roce 1945 zaznamenaly lidové školy, kurzy a univerzity určitý rozvoj. Činnost vyvíjely všeobecné univerzity, školy práce a rozšiřovalo se korespondenční vzdělávání. Začaly vycházet osvětové časopisy „Praca Oświatowa“, „Kultura i Oświata“, „Biuletyn Oświatowy“ a další. Zdálo se, že bude reaktivován celý systém osvěty dospělých, když bylo opětovně povoláno Towarzystwo Uniwersytetu Robotniczego a Towarzystwo Uniwersytetów Ludowych. Avšak od roku 1948 se začalo s vyřazováním z osvětového života vědeckých pracovišť, univerzity pro dospělé byly také zlikvidovány nebo proměněny na školy nebo střediska kurzů. Přestaly vycházet osvětové časopisy, byly zlikvidovány studijní směry, zničen předcházející dosavadní funkční edukační systém vzdělávání dospělých a bohužel i zásady autonomie. Rokem 1949 nastalo období čtyřiceti let rozvoje školství pracujících, vnucujícího mimo jiné modely převzaté ze Sovětského svazu, které měly nejlépe odpovídat politice komunistické vlády. Chybějící systém edukace dospělých v tehdejší době nahrazovaly školy a kurzy nebo formy politického školení v nově početně zřízených propagandistických střediscích; byly to například stranické školy mladých, ideové prázdninové tábory nebo večerní univerzity marxismu-leninismu.

System vzdělávání plnil zejména zástupnou funkci edukace dospělých. Byl to největší i když jednostranně dosažený výsledek oněch čtyř desetiletí, kdy školy ukončily milióny osob, ale jen malá část pokračovala v dalším vzdělávání nebo v sebevzdělávání. Nebyly k dispozici odpovídající učebnice pro dospělé, nezkoumaly se podmínky jak například zkvalitnit formy večerního a korespondenčního vzdělávání, nerozvíjelo se sebevzdělávání.

V období let 1981-1983 se počet škol pro dospělé a studující snížil asi o 50 procent a základních škol o 80 procent, počet studentů klesl o více než polovinu. Vládnoucí síly umožnily střední nebo vysokoškolské vzdělání jen vybrané skupině osob. Byla to zřetelně třídní a politická osvěta, která se opírala o ruské vzory, která ničila někdejší edukační systém a zaváděla náhradní školní formy, včetně vysokoškolských s cílem získat jejich absolventy na svou stranu. S krizí tehdejší vlády a státu se prohlubovala krize osvěty dospělých. Až od roku 1989 nastaly změny související s novou společensko-politickou situací a realitou v zemi a s obnovením demokracie v Polské republice.

Přínosem pro studium poválečné polské andragogiky je dílo prof. Tadeusza Wujka *Polská bibliografie osvěty dospělých v letech 1971-1995 (Polska bibliografia oświaty dorosłych 1971-1995)*.

Publikace osvětluje v jednotlivých kapitolách:

- historii osvěty dospělých v Polsku
- teoretické a metodologické aspekty osvěty dospělých
- základní stimulatory a podmíněnosti rozvoje edukace dospělých
- hlavní systémy edukace dospělých
- didaktiku dospělých a metodiku osvětové práce
- edukační aktivitu a společensko-výchovnou problematiku dospělých lidí v různých prostředích
- výchovu a edukaci v procesu kulturní aktivity dospělých
- zmiňuje tvůrce, učitele a činovníky osvěty dospělých
- osvětu dospělých v zahraničí

ROZVOJ TEORIE VZDĚLÁVÁNÍ V POLSKU

Vznik a vývoj andragogiky v Polsku se po první světové válce váže s potřebou:

1/ připravení empirických a teoretických základů pro vypracování pojetí vývoje osvěty a výchovy dospělých (v zemi zničené v období 1. světové války) do obnovení a výstavby průmyslu, zemědělství, obchodu a výchovy obyvatel schopných k práci v podmínkách využití moderní techniky a organizace;

2/ odůvodnění potřeby rozvoje různých typů osvětových iniciativ a osvětových a výchovných institucí, spojených s nezbytností budování moderního suverénního státu a národního hospodářství;

3/ přípravy takových koncepcí evoluce institucí osvěty a výchovy dospělých, které by byly schopny harmonicky sjednotit tradice samostatnosti polského státu s potřebami spolupráce s národy a státy Evropy.

Teorie výchovy a vzdělávání dospělých v poválečném období po roce 1945 měla v sousedním Polsku některé společné nebo obdobné rysy jako u nás.

Pojem andragogika poprvé v Polsku použili v roce 1935 Andrzej Niesiołowski a Helena Radlińska ve svém díle „Výchovný přístup ke společenskému prostředí“ („*Stosunek wychowawcy do środowiska społecznego*“), používají tuto definici záměnou s termínem „sociální pedagogika“. (Wujek, 1994, s. 44).

Rozvoj andragogiky nastal jako ohlas na rostoucí potřeby připravit člověka na podmínky jeho existence v dynamicky se měnícím světě. Hlavní poslání andragogiky lze spatřovat v její optimalizaci vzdělávacích procesů dospělých, tvorbě teoretických a metodických základů, vyjasnění a hledání odpovědí na otázky, jak má být organizováno, jaký má mít obsah a formy. Tyto otázky se rovněž staly hlavním obsahem andragogických výzkumů.

Do roku 1989 byla v Polsku edukace dospělých řízena centrálně státem. Poté se otevřely možnosti a šance pro všechny, kdo se chtěl na edukaci podílet. Nyní k základním vzdělavatelům náleží:

- stát
- podnikové instituty
- soukromé osoby
- společensko-osvětová sdružení

Počtem institucí se řadí na první místo v Polsku soukromé vzdělávací firmy.

VÝKLAD NĚKTERÝCH POJMŮ

V další části práce je podán výklad pojmů užívaných ve vzdělávání dospělých: andragogika, andragogika v systému věd a její multidisciplinární charakter, vztah pedagogika – andragogika, andragogika a věda o poradenství, andragogika práce, edukace, permanentní / ustavičné vzdělávání a jeho realizace, andragogika jako věda o edukaci dospělých, celoživotní učení a vzdělávání, sebevzdělávání / autoedukace, edukační potřeby a cesty a kulturní edukace.

Úvahu o zavedení samostatného názvu pro teorii výchovy dospělého člověka před více než čtyřiceti lety sdělil Urbańczyk: „Jako takový termín se stále více přijímá název andragogika. V případě definitivního přijetí tohoto termínu by se věda o výchově dělila na pedagogiku a andragogiku, a didaktika dospělých by byla také částí andragogiky“. (Urbańczyk, 1962, s. 211) Wesołowska definovala: „Pedagogika dospělých, také zvaná andragogika, je teorie edukace dospělých, zabývající se zkoumáním otázek vzdělávání, výchovy a sebevzdělávání dospělých. V době rozšiřování permanentní /ustavičné edukace vzrůstá a rozvíjí se edukace dospělých“. (Wesołowska, 1994, s. 33) Turowski míní, že „andragogika vznikla jako pokračování výsledku práce pedagogických věd a dlouhé údobí byla známa pod názvem pedagogika dospělých“. (Turowski, 2003, s. 3)

OSOBNOST ANDRAGOGA

Klíčovou postavou ve vzdělávání dospělých je andragog, někdy také nazýván jako vzdělavatel dospělých. Andragog musí být profesionál, kterému k jeho působení mezi dospělými již nestačí pouze stupeň získaného profesního vzdělání a potřebných dovedností.

Počet osob, zabývajících se na polských vysokých školách andragogikou, hodnotí Aleksander jako dosti značný, když uvádí: „Aktuálně (v roce 2004 –pozn. J.P.) je 83 osob pracovně činných, z nichž 5 je profesorů (T. Aleksander, J. Kargul, M. Malewski, J.

Pólturzycki, J. Skrzypczak), 6 mimořádných profesorů s titulem habilitovaného doktora, 32 odborných asistentů (nejpočetnější skupina akademických učitelů mezi polskými andragogy) a 23 asistentů. Dalších až třicet osob tvoří účastníci doktorandského studia na jednotlivých vysokých školách. K tomu je třeba přičíst dalších 15 osob, které jsou již v důchodu, mezi nimiž je také 5 profesorů (Olga Czerniawska, Tadeusz Gołaszewski, Dzierzymir Jankowski, Zofia Matulka, Anna Wesołowska). Pozitivním jevem je také velký počet promováných doktorů“. (Aleksander, 2004, s. 7 – 21)

Wesołowska si představuje andragoga nejen jako učitele - specialistu, ale požaduje, aby to byl důkladně vzdělaný učitel několika specializací (oborů) a současně povzbuzovatel, edukačně-kultivovaný pracovník, který vedle předmětových vědomostí má také vědomosti z oboru psychologie dospělého člověka, sociologie, politologie, ekonomie, moderních edukačních technik. Je to člověk specifických vlastností - otevřený, aktivní, prosociální, nesobecký, vyznačující se kriticizmem a osobní kulturní vyspělostí, s dovedností umět "jednat s lidmi" a mající manažerský talent. Banach používá pojem manažer – lídr edukačního procesu. Mimo jiné předpokládá, že umí celý vzdělávací proces zracionalizovat, vytvářet klima efektivní práce, spojovat didaktické obsahy v logické celky, vyvolává u posluchačů pozitivní vztah k učení a zachovává proporci mezi výukou a odpočinkem. Denek používá výraz inspirátor (ve smyslu nadšenec); to je učitel, který dovede u žáků posilovat a umocnit zájem o učení, nabízí pomoc v hledání a rozvoji jejich osobních zájmů a možností. Naproti tomu integrátor (ve smyslu spojovatel) dokáže dosáhnout toho, aby žáci pochopili cíle, ke kterým se mají propracovat, dbá o vzájemný vztah žák – učitel, sám umí aktivně naslouchat a je asertivní.

SETKÁVÁNÍ ANDRAGOGŮ – ŽÁKŮ A MISTRŮ

Dokladem péče o mladé andragogy, posluchače této specializace vyučované na polských vysokých školách a rovněž absolventů, kteří již působí jako vysokoškolští pedagogové nebo v praxi ve vzdělávacích střediscích pro dospělé, jsou mimo jiné pravidelná vzájemná setkání.

Od roku 1997 je každoročně organizována studenty Pedagogické fakulty Varšavské univerzity Studentská vědecká konference specializace andragogika (*Studencka Konferencja Naukowa specjalizacji Andragogicznej*). Podstata organizování takovéto již tradiční akce tkví v tom, že je studentům specializace andragogika dána možnost získat zkušenost z plánování a zorganizování konference; významnou součástí je rovněž část meritorní, tedy rozšíření vědomostí určitého vybraného tématu.

V roce 1999 se v Zelené Hoře (*Zielona Góra*) zrodila nová tradice – konání Letní školy mladých andragogů (*Letniej Szkoły Młodych Andragogów*). Jsou to pravidelná setkávání významných vědeckých pracovníků z oblasti společenských věd, zejména pak edukace dospělých s mladými adepty vědy z celé země, kteří v profesi edukace dospělých stojí na samém začátku nebo si ji vybrali jako své povolání. Během týdenních setkání dochází k tak zvaným setkáním „žáků s mistry“. Mladí vysokoškolští učitelé (asistenti a adjunkti), studenti doktorského programu a vyučující nebo vědečtí pracovníci zabývající se andragogikou, se ocitají ve dvojí úloze – učících se (jako posluchači přednášek profesorů) a vedoucích – přednášejících (při setkáních s mistry, prezentaci jejich díla a přínosu pro vědu a také prezentaci vlastní vědecké činnosti).

ROZVOJ SOUKROMÉHO VYSOKÉHO ŠKOLSTVÍ

Tradice vysokých nestátních škol v polské historii sahá do 19. století, kdy svou činnost vyvíjela Wyższa Szkoła Rolnicza (Żabikow 1870) a Wyższe Kursy dla Kobiety (Krakov 1876). Značný rozvoj nastal po roce 1918: Wolna Wszechnica Polska (Varšava 1918), Katolicki Uniwersytet Lubelski (1918). V roce 1938 v Polsku působilo 15 vysokých nestátních škol, ve kterých se vzdělávala celá pětina všech vysokoškoláků (22 procent), což představovalo 10,5 tisíce studentů. v roce 1989 vytvořily podmínky pro návrat dávných vzdělávacích tradic a vznik nových nestátních škol. Do polské vzdělávací tradice se navrátilo nestátní školství. Začalo si přisvojovat vyzkoušené vzory systému edukace vyspělých států a přizpůsobovat řízení vysokoškolské výuky měnícím se ekonomickým podmínkám země. Do roku 1999 získalo ze 171 tehdy fungujících nestátních škol již 32 oprávnění provádět magisterská studia a v téže roce bylo nestátními školami zorganizováno 450 vědeckých konferencí, z toho 130 s mezinárodní účastí.

V roce 2000 již bylo v Polsku téměř tři sta nestátních vysokých škol, v nichž se vzdělávalo celkově 30 procent všech studujících. Charakteristická pro tyto školy je ta skutečnost, že většina z nich se nachází mimo velké aglomerace,

ODBORNÁ LITERATURA, AKTIVITY ANDRAGOGŮ

Pedagogové a andragogové dobře ví, že odpověď na otázku – jak učit, vést a vychovávat dospělého člověka? – musí hledat v kontaktu s druhými lidmi, v poznávání světa jedinců, jejich biografických cest a v jejich edukačních možnostech. Významným pomocníkem jsou také odborné knihy.

Období po roce 1990 je v Polsku charakterizováno značnou vlastní aktivitou andragogických středisek působících zejména na vysokých školách, pořádáním celopolských andragogických vědeckých konferencí – často s mezinárodní účastí, vydávání periodických publikací a bohatou knižní produkcí. Příkladů aktivit je mnoho, zmiňme alespoň ty nejvýznamnější:

- účinně začala plnit svou integračně-inspirativní roli Sekce pedagogiky dospělých Komise pedagogických věd Polské akademie věd (*Sekcja Pedagogiki Dorosłych Komitetu Nauk Pedagogicznych PAN*)
- byla navázána úzká spolupráce s Německým svazem lidových univerzit DVV, zejména s jeho představitelem v Polsku, ředitelem N. Gregerem, který se mimo jiné finančním sponzorováním podílí na nejrůznějších andragogických projektech a akcích (dofinancování konferencí, vydávání knižní edice Knihovna edukace dospělých (*Biblioteka Edukacji Dorosłych*), periodických publikací, podiplomových studií
- jsou vydávány čtvrtletníky Edukace dospělých (*Edukacja Dorosłych*) a Ustavičná edukace dospělých (*Edukacja ustawiczna Dorosłych*) a jedenkrát ročně Andragogický ročník (*Rocznik andragogiczny*)
- od roku 1994 je vydávána kompaktní knižní edice Knihovna edukace dospělých (*Biblioteka Edukacji Dorosłych*), prezentující teoretické, edukační a organizační vědecké výsledky polských andragogů, občas v rámci komparace doplněných rovněž o pohledy zahraničních autorů. Do konce roku 2006 vyšlo 37 publikací

- Z iniciativy Vysoké školy P. Wlodka v Płocku vychází jako čtvrtletník od roku 2001 časopis Otevřená edukace (*Edukacja Otwarta*), který je věnován edukaci v nestátních školách a dále problematice otevřeného a ustavičného učení se.

V roce 1993 vzniklo ATA – Akademické andragogické sdružení (*Akademickie Towarzystwo Andragogiczne*), soustředující andragogy vysokých škol, center ustavičného vzdělávání, osvětových sdružení. „Společensko-osvětová činnost ATA je inspirována a bude organizována na vysokých školách. Každá vysoká škola, ve které jsou realizované edukační formy vzdělávání dospělých a

přednášky z andragogiky, je povinna organizovat skupinu zájemců, kteří budou pracovat na rozvoji a modernizaci různých forem edukace dospělých a také na výzkumech a teoretických analýzách andragogiky a věd s ní spolupracujících.

Idea vzniku ATA, spolčující vědecké pracovníky a další lidi zabývající se edukací dospělých, se zrodila v roce 1993 v Lodži, v době konání první polsko-německé konference pod názvem Professionalizace vysokoškolského andragogického vzdělávání (*Profesjonalizacja akademickiego kształcenia andragogicznego*), zorganizované představiteli Německého svazu lidových vysokých škol (DVV) se sídlem v Polsku.

Hlavní přínos organizace ATA shledávám v integraci polských andragogů, jejich úsilí o uznání andragogiky jako vědy a ve významném vkladu v oblasti výzkumu a vědy, včetně široké publikační činnosti, přispívající k profesnímu růstu a popularizaci andragogiky širokým vrstvám obyvatel.

Společensko-osvětová činnost ATA je organizována na vysokých školách, kde jsou uplatňovány formy edukace dospělých a přednášky z andragogiky. Zde vyvíjejí aktivitu skupiny ochotných lidí, kteří dělají vše pro rozvoj a modernizaci různých forem edukace dospělých, výzkumu a teoretických analýz z andragogiky a s ní spojených věd. Členy spolku při vysokých školách mohou být rovněž učitelé a organizátoři jiných forem edukace dospělých nebo pracovníci vědeckých pracovišť.

K významným úspěchům teorie vzdělávání a výchovy dospělých v Polsku náleží kvalitativní i kvantifikovaný výsledek vědeckých bádání, jejichž efekt se mimo jiné promítá do rozsáhlé publikační činnosti v podobě knih a odborných periodik, dynamicky se rozvíjí vědecký život. Polští andragogové pořádají každoročně desítky vědeckých konferencí, zasedání a seminářů, často i s mezinárodní účastí. V rámci vysokoškolského studia se mladým lidem dostává andragogické vzdělání-nejvíce studentům pedagogiky, občas také studentům sociální práce, technických a lékařských škol, zejména, oborům pečovatelské služby a jiné. Andragogické učení je v Polsku rovněž šířeno v rámci různorodých specializačních kurzů z oblasti andragogiky, jako například: osvěta dospělých, ustavičná edukace, kulturní animace, poradenství, pedagogika práce.

ZÁVĚR

Závěrečná část disertační práce je věnována otázkám souvisejícím se společenskými změnami.

V anketě, která je součástí disertační práce, se polští andragogové zamýšlejí nad dalšími možnými směry v edukaci dospělých. Z odpovědí vyplynuly následující předpokládané možné aktuální směry zaměření edukace dospělých v Polsku:

- edukace seniorů
- edukace cizinců (výuka polského jazyka)
- distanční vzdělávání
- jazykové a informační vzdělávání společnosti
- existenciální problémy lidského života
- podnikové vzdělávání
- uvádění „Boloňské deklarace“ do praxe
- profesní/odborné a profesionální zdokonalování
- přizpůsobení se inovacím ovlivňující každodenní život
- obohacení vzdělávacích postupů o e-learningové prvky
- rozvoj vědy o poradenství

Aby osvěta dospělých mohla správně fungovat a rozvíjet se, očekává se od vysokých škol, že v této oblasti dobře vzdělají své absolventy-specialisty, tedy andragogy.

Polští andragogové se ve své vědecké práci mimo jiné zabývají rovněž otázkami souvisejícími s motivací, potřebami, možnostmi a osobnostním rozvojem dospělých. Odpověď na otázku jak se učí, může vnímavý čtenář najít v knize Dospělí se učí jinak (*Dorośli uczą się inaczej*).

V Polsku se doslova fenoménem současnosti stala edukační aktivita dospělých. Jejich rozhodnutí se učit, podmiňuje mimo jiné také místo, kde žijí a pracují (dostupnost vzdělávací instituce, pracovní příležitost) nebo příležitost vzdělávat se v rámci podniku. Vzdělávají se s cílem zdokonalení dosavadních profesních dovedností, získání nových kvalifikací nebo nové práce. Nezaměstnanost v Polsku v posledních letech vyvolala potřebu obnovení poradenství dospělých v oblasti odborného vzdělávání, objevila se faktická nutnost znalosti a tedy i bádání potřeb trhu práce, struktury požadovaných profesí, podpora profesionálního růstu lidí a vytvoření sítě poradenských různých druhů a specifických zaměření, pro všechny věkové skupiny, sociální vrstvy a povolání.

K podmíněnostem učení se dospělého člověka náleží:

- subjektivní a objektivní potřeby jedince
- fyzické a psychické zdraví
- zatěžování rozmanitými povinnostmi a rolemi
- profesionalizace práce
- pauza v systematické edukaci
- návyk k sebevzdělávání

Plány pro nejbližší budoucnost směřují andragogové ke zlepšení profesní přípravy, kvalifikace a kvality edukátorů osvěty dospělých včetně následného doplňování si nových dovedností (například i s využitím masově sdělovacích prostředků, včetně e-learningu). Pozornost je věnována širšímu zapojení do výzkumných projektů své země i států Evropské unie, k dalšímu včlenění vědy na vysoké školy a k posílení již existujících vědeckých

pracovišť. Ve vztahu ke studentům, zejména pedagogických směrů, je snaha o dopracování, modernizaci, rozšíření a zdokonalení výukových plánů předmětu andragogika. Pozornost je rovněž soustředěna na spolupráci s vědeckými pracovišti obdobného profilu v zemi i v zahraničí. Výměna zkušeností by se měla mimo jiné týkat teorií a praxe v oblasti realizace celoživotního vzdělávání, učení se na dálku a další.

K urychlení změny v oblasti vzdělávání dospělých v Polsku je nutné, aby nastaly změny v deseti následujících směrech:

1. poevropštění osvěty dospělých v Polsku
2. popularizace edukace dospělých jako stálá trvalá část systému národní edukace
3. profesionalizace vzdělávání dospělých
4. socializace/ zespolečenštění osvěty dospělých
5. rozšíření všeobecně vzdělávacích programů v osvětě dospělých
6. je potřebné provést návrat k individuálním formám práce, osvětovému poradenství a učení individuality souhlasně s potřebami nejen celé společnosti, ale i jedince. Edukace nejen pro všechny, ale také pro každého
7. odklon od učení příkazového a přecházet k rozvíjení aktivity a samostatnosti ve vzdělávacím procesu a výchově dospělých
8. budoucností v edukaci dospělých je sebevzdělávání
9. propagování idejí ustavičného vzdělávání
10. autonomie a vědeckost osvěty dospělých

Součástí práce jsou rovněž přílohy, přibližující přehledný systém edukace v Polsku, udílené odborné a vysokoškolské tituly a vědecké hodnosti, anotace vybraných periodik a andragogických nakladatelství, úplný jmenný seznam vydaných titulů (1994-2006) edice Knihovna edukace dospělých a jsou uvedena Sdružení polských osvětových pracovníků a Sdružení polských osvětářů.

BIBLIOGRAFIE

Suchodolski, B.: Edukacja permanentna: Rozdroża i nadzieje. Towarzystwo Wolnej Wszechnicy Polskiej. Warszawa 2003. ISBN 83-8532-158-6

Stopińska-Pajak, A.: Instytucjonalne formy edukacji dorosłych w Drugiej Rzeczypospolitej. Biblioteka edukacji dorosłych, tom 22. Warszawa 2001. ISBN 83-7204-193-8

Turos, L.: Pedagogika ogólna – subdyscypliny i nauki pomocnicze. Nowe Wydawnictwo Polskie Ypsilon Sp. Z o.o. Warszawa 2003. ISBN 83-87956-32-5

Trafiałek, E.: Oświata dorosłych a aktywność ludzi starszych. /w.:/ Edukacja dorosłych nr 2.. Kwartalnik ATA. Warszawa 2000. ISSN 1230-929 X

Urbańczyk, F.: Podstawowe zagadnienia dydaktyki dorosłych /w.:/ Pedagogika dorosłych, PZWS. Warszawa 1962

Wesołowska, E.A.: Edukacja andragogiczna w Uniwersytecie Mikołaja Kopernika. /w.:/ Akademickie programy kształcenia andragogicznego. Wydawnictwo Adam Marszałek. Toruń 1994 ISBN 83-86229-17-9

Wujek, T.: Główne kierunki kształcenia ustawicznego. „Edukacja Dorosłych“, nr 4. Warszawa 1994

ABSTRAKT

Disertační práce pod názvem „Edukace dospělých v pojetí polských andragogů“ (Education of Adults: Approach of Polish Andragogues) přibližuje problematiku vývoje edukace dospělých na příkladu jedné ze sousedících zemí s Českou republikou – Polsku. Těžiště práce spočívá v prezentaci teoretických poznatků z oblasti vzdělávání dospělých v historickém vývojovém sledu událostí v období XIX.-XXI. století.

Prostřednictvím interpretací názorů a představ o edukaci dospělých dobovými osvětovými pracovníky – průkopníky polské andragogiky – dává předložená práce příležitost k seznámení se s řadou osobností v oblasti vzdělávání dospělých. Je to bohatý a přínosný zdroj informací o jejich vlivu na vznik a rozvoj základů andragogiky, jejich vkladu při tvorbě a řízení osvětových institucí, teoretické a vědecké činnosti, budování tradic přetrvávajících dodnes.

Součástí práce jsou rovněž přílohy, přibližující přehledný systém edukace v Polsku, udílené odborné a vysokoškolské tituly a vědecké hodnosti, anotace vybraných periodik a andragogických nakladatelství, úplný jmenný seznam vydaných titulů (1994-2006) edice Knihovna edukace dospělých a jsou uvedena Sdružení polských osvětových pracovníků a Sdružení polských osvětářů.

Přínos disertační práce lze spatřovat zejména v:

- prezentaci historických a současných poznatků, tak jak jsou uvedeny v odborné polské literatuře
- analýze a utřídění dosavadních poznatků a to tak, aby bylo možno se v nich orientovat při koncipování metodologie aplikovatelné při výuce komparativní andragogiky na českých vysokých školách
- obohacení dějin andragogiky v mezinárodním kontextu o základy, rozvoj a perspektivy andragogiky na příkladu Polské republiky prostřednictvím teoretických východisek a praktických zkušeností v pojetí polských andragogů

Poznatky obsažené v této disertační práci by měly napomoci k rozšíření odborného přehledu o edukaci dospělých v Polsku a to jak v praxi, tak i ve výuce či studiu. Ve své podstatě by měla tato disertační práce sloužit jako zdroj poznání pro srovnání a případnou praktickou aplikaci.

ABSTRACT

The dissertation work called Education of Adults: Approach of Polish Andragogues, presents the problems of development of the adults education. Those are shown on the example of a country bordering on the Czech Republic – Poland. The work focuses our attention to presentation of theoretical knowledge from the sphere of the education of adults during historical events in 19th & 21th century.

By means of the interpretation of views and ideas of education of adults given by pioneers of Polish andragogy, the work makes meeting a number of big names in this field possible. It is a rich and valuable source of information and their influence on the formation and development of the basis of andragogy. Also their participation in establishing and governing public education institutions, theoretical and scientific activities, building traditions have continued up to the present.

A part of the work are supplements showing a clearly arranged system of education in Poland. Here we can also find university degrees, annotations of chosen periodicals, a complete list of names of edited titles (1994 – 2006) of the edition Library of Education of Adults. Association of Polish Public Education Workers and Association of Polish Specialists in Further Education can be found here as well.

The benefits of the dissertation work can be seen mainly in:

- the presentation of historical and contemporary knowledge as shown in professional Polish literature
- the analysis and qualification of existing knowledge enabling orientation while drafting methodology applicable in teaching comparative andragogy in Czech universities
- the enrichment of history of andragogy with foundations, development and perspectives of andragogy following the example of Polish andragogues with their theoretical solutions and practical experience

The information included in this dissertation work should help widen professional knowledge about the education of adults in Poland, both in practice and in teaching or study. Basically this work should be a source of knowledge for comparison and possible practical application.